

TARIM VE ORMAN İŞLERİNDE HİZMET AKDIYLA ÇALIŞTIRILANLARIN SOSYAL GÜVENLİĞİ: MEVZUAT, UYGULAMA VE VAHİDİ FİYAT SORUNU

1. GİRİŞ

Tarım ve orman sektöründe çalışanların sosyal güvenliği, Türk sosyal güvenlik hukukunun kronik tartışma konularından birini oluşturmaktadır. Bu alandaki işlerin büyük bölümünün mevsimlik ve süreksiz nitelik taşıması, çalışma ilişkisinin hukuki nitelendirilmesini güçleştirmekte; hangi durumların hizmet akdine, hangilerinin istisna akdine dayandığı meselesi hem mevzuat hem uygulama hem de yargı içtihadı bakımından hâlâ tartışmalıdır.

Söz konusu tartışmanın odağında "vahidi fiyat" uygulaması yer almaktadır. Orman idarelerinin yaygın biçimde başvurduğu bu yöntemde iş götürü bedel üzerinden verilmekte ve çalışan bu iş karşılığında ücret almaktadır. Aradaki hukuki ilişkinin hizmet akdi mi yoksa istisna akdi mi sayılacağı, sigortalılık yükümlülüğünün doğup doğmayacağı ise SSK/SGK görüşleri ve yargı kararları arasında onlarca yıl boyunca farklı yanıtlara kavuşmuştur.

Bu çalışma; tarım ve orman işlerinde hizmet akdiyle çalışanların sigortalılık statüsünü mevzuatın çizdiği çerçeve içinde ele almakta, Sosyal Güvenlik Kurumu'nun konu hakkındaki görüş ve genelgelerini değerlendirmekte, vahidi fiyat meselesindeki içtihat gelişimini incelemekte ve uygulamacılara yönelik tespitler ortaya koymaktadır.

2. HUKUKİ ÇERÇEVE: TEMEL KAVRAMLAR

A. Hizmet Akdi ve Bağımlılık Unsuru

5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nun 4. maddesinin birinci fıkrasının (a) bendi uyarınca, hizmet akdi ile bir veya birden fazla işveren tarafından çalıştırılanlar kısa ve uzun vadeli sigorta kolları bakımından sigortalı sayılmaktadır.¹

Borçlar Kanunu'nda yer alan tanıma göre hizmet akdi, işçinin belirli ya da belirsiz bir süre için hizmet görmeyi, işverenin de ona ücret ödemeyi taahhüt ettiği bir sözleşmedir.² Yargıtay'ın yerleşik içtihadına göre hizmet akdini diğer iş görme sözleşmelerinden ayırt eden belirleyici unsur bağımlılıktır: işçi, işverenin gözetim ve denetimi altında, onun emir ve talimatlarına uygun biçimde çalışmaktadır. Bu koşul gerçekleşmedikçe, ücret ödenmiş olsa dahi hizmet akdinin unsurları oluşmamış sayılmaktadır.³

B. İstisna Akdi ile Farkı

İstisna akdinde (eser sözleşmesinde) yüklenici, taahhüt ettiği eseri kendi organizasyonu ve kendi tercihlerine göre meydana getirme serbestisine sahiptir; işverenin süregelen denetimi ve talimatı belirleyici değildir. Vahidi fiyat uygulaması bu noktada kilit bir sorun doğurmaktadır: sözleşmenin adı ve ödeme biçimi istisna akdini çağırırsa da fiilî çalışma koşulları çoğunlukla bağımlılık unsurunun varlığını ortaya koymaktadır. Bu nedenle Yargıtay içtihadında ve SGK görüşlerinde tutarlı biçimde benimsenen ilke şudur: sözleşmenin adı değil, çalışmanın fiilî niteliği belirleyicidir.

C. Sürekli ve Süreksiz İş Ayrımı

4857 sayılı İş Kanunu'nun 10. maddesi uyarınca en fazla 30 iş günü süren işler süreksiz, 30 iş gününü aşan işler ise sürekli iş olarak kabul edilmektedir.⁴ Bu ayırım, özellikle özel sektörde tarım ve

¹5510 sayılı Kanun md. 4/1-a.

²6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu md. 393; bkz. ayrıca eski 818 sayılı Borçlar Kanunu md. 313.

³Yargıtay 10. HD., 18.02.2013, E. 2013/917, K. 2013/2451 "Olağan olarak sigortalılık niteliği, taraflar arasında iş sözleşmesi ilişkisinin kurulması ve çalışmaya çalıştırılmaya başlanması ile kazanılmakta olup... eylemli (fiilî=gerçek) çalışma olgusunun varlığının da kanıtlanması gerekmektedir."

⁴4857 sayılı İş Kanunu md. 10.

orman işlerinde çalışanların zorunlu sigortalılık statüsünün belirlenmesinde belirleyici rol oynamaktadır. Uygulamada süreklilik koşulunun tespitinde fiilen gerçekleşen çalışma süresinin esas alınması gerektiği yargı kararlarında benimsenmiş tutum olarak karşımıza çıkmaktadır.

3. MEVZUATIN GELİŞİMİ

A. 506 Sayılı Kanun Dönemi

506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu, tarım işlerinde çalışanları başlangıçta büyük ölçüde zorunlu sigortalılık kapsamı dışında bırakmıştır. 24.11.1977 tarihli ve 2100 sayılı Kanun'la yapılan değişiklikle bu genel istisna daraltılmış; belirli kategoriler kapsama alınmıştır.⁵

2100 sayılı Kanun ile değişik 3. maddesinin I/A bendine göre zorunlu sigortalılık kapsamına girenler şunlardır:

- Kamu sektörüne ait tarım ve orman işlerinde ücretle çalışanlar (süreksizlik koşulu aranmaksızın),
- Özel sektörde tarım ve orman işlerinde ücretle ve sürekli olarak çalışanlar,
- Tarım sanatlarına ait işlerde çalışanlar,
- Tarım işyerlerinde yapılan ancak tarım işlerinden sayılmayan işlerde çalışanlar,
- Tarım işyeri sayılmayan yerlerde park, bahçe ve fidanlık işlerinde çalışanlar.

Temel kural bu çerçevede şu şekilde belirginleşmektedir: kamu orman idarelerinde ücretle çalışmak, süreksiz de olsa zorunlu sigortalılığı doğururken özel sektörde sigortalılık için hem ücretli hem de sürekli çalışma koşulunun birlikte gerçekleşmesi gerekmektedir.

B. Vahidi Fiyat Meselesinin Tarihsel Arka Planı

506 sayılı Kanun'un 1977 değişikliğinden önce Kurum uygulamasında, vahidi fiyat esasına göre yürütülen orman işlerindeki çalışmanın hizmet akdi niteliği taşımadığı, dolayısıyla sigortalılık doğurmayacağı kabul edilmekteydi. Yargıtay da başlangıçta bu görüşü benimsemiş; orman yerinde vahidi fiyatla köylülere yaptırılan kesme, tomruklama, taşıma, istif ve tasnif gibi işlerin istisna akdi niteliğinde olduğunu hükme bağlamıştır.⁶

Ancak, 1977 sonrasında içtihat köklü bir dönüşüm geçirmiştir. Yargıtay sonraki dönem kararlarında hizmet akdinin belirlenmesinde sözleşmenin adının değil fiilî çalışma koşullarının esas alınması gerektiğini vurgulamış; tasnif ve istif işlerinde vahidi fiyat şeklinde ücret ödemesi yapılan kimselerin de hizmet akdine dayalı olarak çalıştığını hükme bağlamıştır.⁷

C. 2925 ve 2926 Sayılı Kanunlar

Zorunlu sigortalılık kapsamı dışında kalan süreksiz tarım ve orman işçilerinin sosyal güvenliği, 2925 sayılı Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunu çerçevesinde isteğe bağlı sigortalılık modeliyle sağlanmaya çalışılmıştır.⁸ Tarımda kendi adına ve hesabına çalışanlar ise 2926 sayılı Kanun kapsamında ayrıca düzenlenmiştir.⁹

⁵506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu md. 3/I-A bendi; 24.11.1977 tarihli ve 2100 sayılı Kanun ile değişik hali.

⁶Yargıtay 10. HD., 10.11.1981, E. 5509, K. 5825.

⁷Yargıtay 21. HD., 04.02.1997, E. 544, K. 573.

⁸2925 sayılı Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunu (mülga); 5510 sayılı Kanun md. 106 ile ilgili hükümleri yürürlükten kaldırılmış, sigortalılık Ek Madde 5 ile sürdürülmüştür.

⁹2926 sayılı Tarımda Kendi Adına ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu (mülga); 5510 sayılı Kanun md. 4/1-b kapsamına alınmıştır.

D. 5510 Sayılı Kanun Dönemi

5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu, önceki dönemden süregelen temel ayrımı korumuştur. Kanun'un 6. maddesinin birinci fıkrasının (b) bendi uyarınca tarım veya orman işlerinde hizmet akdiyle süreksiz olarak çalışanlar zorunlu sigortalılık kapsamı dışında bırakılmıştır.¹⁰ Buna karşın kamu idarelerinde hizmet akdiyle çalışanlar 4. maddenin birinci fıkrasının (a) bendi çerçevesinde zorunlu sigortalı sayılmaya devam etmektedir.

6111 sayılı Kanun'la 5510'a eklenen Ek Madde 5, kapsam dışı tutulan özel sektör süreksiz tarım ve orman işçilerine isteğe bağlı sigortalılık imkânı tanımıştır. Bu kapsamdaki sigortalılar 4/a statüsünde değerlendirilmekte; iş kazası ve meslek hastalığı ile hastalık sigortasından yararlanabilmektedir.¹¹ Ancak sistemin isteğe bağlı olması, pratikte yararlanma oranlarının düşük kalmasına yol açmakta; bu nedenle öğretilerde tarımda zorunlu sigortalılık kapsamının genişletilmesi gerektiği yönünde görüşler ileri sürülmektedir.¹²

4. SGK GÖRÜŞ VE GENELGELERİ

A. 2011/50 Sayılı Genelge

SGK'nın 14.06.2011 tarihli 2011/50 sayılı Genelgesi, kısa vadeli sigorta kolları uygulamalarını 5510 sayılı Kanun ve 6111 sayılı Kanun değişiklikleri çerçevesinde yeniden düzenlemektedir.¹³ Tarım ve orman işçileri açısından Genelge'nin pratik önemi şu noktada yoğunlaşmaktadır: Ek Madde 5'in dördüncü fıkrası kapsamındaki süreksiz çalışanlar iş kazası ve meslek hastalığı sigortası güvencesinden yararlanmaktadır.

Genelge ayrıca şu önemli tespiti içermektedir: kamu idarelerinin tarım veya orman işlerinde hizmet akdiyle süreksiz olarak çalıştırdıkları kişiler hakkında iş kazası ve meslek hastalığı hükümleri uygulanmamaktadır.¹⁴ Bu hüküm, kamu ve özel sektör ayrımının iş kazası sigortası boyutundaki yansımaları somutlaştırmaktadır.

B. 2013/11 Sayılı Genelge

SGK'nın 22.02.2013 tarihli 2013/11 sayılı Genelgesi, sigortalılık işlemlerini 5510 sayılı Kanun'un güncel hükümleri doğrultusunda kapsamlı biçimde ele almaktadır.¹⁵ Tarım ve orman işleri bakımından Genelge'nin ortaya koyduğu temel ilkeler şunlardır:

- Kamu idareleri ile Ek Madde 5 kapsamındakiler hariç olmak üzere, tarım ve orman işlerinde süreksiz çalışanlar zorunlu sigortalı sayılmayacaktır.
- Ek Madde 5 kapsamında sigortalı olmak isteyenler, muhtarlık ve ilgili kurumların onayını içeren giriş bildirgesini SGK'ya sunmak zorundadır.
- Sigortalılık müracaat tarihi itibarıyla başlatılmakta; geriye dönük tescil imkânı bulunmamaktadır.
- Prim hesabında ay 30 gün, yıl ise 360 gün esas alınmakta; prim oranı prime esas kazancın %34,5'i olarak belirlenmiştir.

¹⁰5510 sayılı Kanun md. 6/1-b.

¹¹5510 sayılı Kanun Ek Madde 5 (6111 sayılı Kanun md. 37 ile eklenmiştir); Adıgüzel, A.: "6111 Sayılı Kanun'la Tarım İşlerinde Süreksiz Çalışanların Sigortalılığı", Mali Çözüm Dergisi, Mart-Nisan 2011, s. 327-336.

¹²Demir, M.: "Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyal Güvenlik Haklarına İlişkin Değerlendirmeler ve Öneriler", Çalışma ve Toplum, 2015, s. 177-194; Adıgüzel, A. (bkz. dipnot 12).

¹³SGK Genelgesi 2011/50 (Kısa Vadeli Sigorta Kolları Uygulamaları), 14.06.2011.

¹⁴SGK Genelgesi 2011/50: "Kamu idarelerinin tarım veya orman işlerinde hizmet akdiyle süreksiz olarak çalıştırılanlar hakkında iş kazası ve meslek hastalığı hükümleri uygulanmaz."

¹⁵SGK Genelgesi 2013/11 (Sigortalılık İşlemleri), 22.02.2013.

Genelge, hizmet akdinin varlığını Ek Madde 5 kapsamı için zorunlu ön koşul olarak öngörmektedir. Bu çerçevede vahidi fiyat esasına dayanan ve istisna akdi niteliği taşıyan ilişkilerin söz konusu kapsamda değerlendirilemeyeceği dolaylı olarak teyit edilmektedir.

C. 2005 Tarihli Hukuk Müşavirliği Görüşü

SSK Hukuk Müşavirliği'nin 18.07.2005 tarihli görüş yazısı, kamu orman idaresine ait bir işyerinde vahidi fiyat sözleşmesiyle çalıştırılanların sigortalı sayılıp sayılmayacağını ele almıştır.¹⁶ Görüş yazısında üç temel saptama yer almaktadır.

Birincisi, 506 sayılı Kanun'un 6. maddesi uyarınca sigortalı olmak hak ve yükümünden kaçınılamaz; sözleşmelere bu yükümlülüğü ortadan kaldıran hükümler konulamaz.¹⁷ Bu nedenle vahidi fiyat sözleşmesindeki "sigortalı sayılmaz" ibaresi hukuken geçersizdir.

İkincisi, 1976 tarihli protokol ve ek protokol, 2100 sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesiyle hükümsüz kalmıştır; bu protokole dayanarak sigortalılık yükümlülüğünden kaçınılması mümkün değildir.¹⁸

Üçüncüsü, kamu sektörü orman işlerinde ücretle çalışanlar -sözleşmenin adına bakılmaksızın- 506 sayılı Kanun'un açık hükmü gereği zorunlu sigortalı sayılmalıdır. Bu tutum, fiilî bağımlılık unsurunun belirleyici olduğu yaklaşımı pekiştirmekte ve 1996 tarihli SSK Sigorta Teftiş Kurulu Genel Yazısı'nın çizgisini sürdürmektedir.

D. 2016 Tarihli Genel Yazı ve Kooperatif Üyelerine İlişkin Ayrışma

SSK Sigorta Teftiş Kurulu'nun 02.12.1996 tarihli Genel Yazısı, Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrol ile Fidanlık işyerlerinde vahidi fiyat adı altında çalışanların fiilen işverenin denetim ve talimatı doğrultusunda, belli mesai saatleri içinde çalıştığını tespit etmiş; bu nedenle anılan kişilerin bağımlılık unsurunun varlığı gerekçesiyle sigortalı sayılması gerektiğini hükme bağlamıştır.¹⁹

SGK Sigorta Primleri Genel Müdürlüğü'nün 06.09.2016 tarihli Genel Yazısı ise farklı bir yol izlemektedir.²⁰ Söz konusu yazıya göre, orman idarelerinin işleri orman köylülerini kalkınma kooperatiflerine verdiği ve kooperatifin üyeleriyle vahidi fiyat/istisna akdi çerçevesinde çalıştığı durumlarda, Orman Kanunu'nun 34. maddesi gereği kooperatifin üyesi dışında işçi çalıştırması mümkün olmadığından,²¹ kooperatif-üye ilişkisi istisna akdi niteliğini koruduğu müddetçe bu kişiler 4/a kapsamında sigortalı sayılamayacaktır.

Bu yaklaşım, yapısal bir sınırlamayı (Orman Kanunu md. 34) fiilî bağımlılık kriterinin önüne geçirmekte ve 2005 tarihli görüş yazısının benimsediği metodolojiden ayrılmaktadır. Kooperatif-üye ilişkisine özgü bu sorun, genel vahidi fiyat tartışmasından ayrı değerlendirilmelidir.

5. VAHİDİ FİYAT UYGULAMASI VE YARGI İÇTİHADİ

A. İctihadın Gelişimi

Vahidi fiyat meselesinde Yargıtay içtihadı belirgin bir dönüşüm geçirmiştir. İlk dönem kararlarında Yargıtay, orman yerinde vahidi fiyatla köylülere yaptırılan işlerin istisna akdi niteliğinde olduğunu benimsemişken sonraki dönemde bu tutumdan vazgeçilmiştir. Yargıtay 21. HD'nin 2001 tarihli kararında bu dönüşüm açıkça ortaya konulmuştur: ücretin ödenme biçimi

¹⁶SSK Hukuk Müşavirliği Görüş Yazısı, 18.07.2005, Sayı: B.13.2.SSK.0.61.00.00.III-250/VIII.188 (Av. Hilmi Şimşek).

¹⁷506 sayılı Kanun md. 6: "Çalıştırılanlar, işe alınmalarıyla kendiliğinden sigortalı olurlar... Bu suretle sigortalı olmak hak ve yükümünden kaçınılamaz ve vazgeçilemez. Sözleşmelere, sosyal sigorta yardım ve yükümlerini azaltmak veya başkasına devretmek yolunda hükümler konulamaz."

¹⁸SSK Hukuk Müşavirliği Görüş Yazısı, 18.07.2005 (bkz. dipnot 17).

¹⁹SSK Sigorta Teftiş Kurulu Genel Yazısı, 02.12.1996, Sayı: 846591.

²⁰SGK Sigorta Primleri Genel Müdürlüğü Genel Yazısı, 06.09.2016, Sayı: 4858430.

²¹6831 sayılı Orman Kanunu md. 34.

sigortalılık statüsünü etkilemez; vahidi fiyat şeklinde ödeme yapılırsa dahi bağımlılık unsuru mevcutsa hizmet akdi oluşmuştur.²²

B. Kooperatif-Üye İlişisine Özgü Tablo

Orman işlerinin doğrudan köylülere değil de kalkınma kooperatiflerine verildiği ve kooperatifin kendi üyeleriyle çalıştığı durumlarda Yargıtay farklı bir değerlendirme yapmaktadır. Yargıtay 10. HD'nin 2005 tarihli kararında; orman idaresinden vahidi fiyatla iş alan kooperatifin, kooperatif ile üyeleri arasındaki çalışma usul ve esaslarını da birim fiyat esasına dayalı yürütmesi, bu ilişkiyi hizmet akdi değil istisna akdi niteliğine sokmaktadır.²³ 2016 tarihli SGK Genel Yazısı da bu yargısal tutumla örtüşmektedir.

C. Güncel Yargı Eğilimi

Orman idaresine bağlı fidanlık işletmelerinde doğrudan çalıştırılan işçilere ilişkin daha yeni tarihli kararlarda Yargıtay, işçinin orman idaresinin denetim ve gözetimi altında bağımlı olarak çalıştığına açıkça anlaşıldığı durumlarda hizmet akdi koşullarının oluştuğunu kabul etmiştir.²⁴ Bu kararlarda ücretin vahidi fiyatla ödenmesinin sigortalılık hakkını ortadan kaldırmadığı hükme bağlanmıştır.

D. Uygulamada Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar

Yargı kararları ve Kurum görüşlerinin bir arada değerlendirilmesinden uygulamacılar açısından şu sonuçlar çıkmaktadır:

- Vahidi fiyat sözleşmesinin adı, otomatik olarak istisna akdi nitelendirmesi için yeterli sayılmamaktadır; fiilî çalışma koşulları —özellikle bağımlılık unsuru— ayrıca değerlendirilmelidir.
- Kamu orman idaresi bünyesinde doğrudan çalışanlarda sözleşme adına bakılmaksızın bağımlılık unsurunun varlığı sigortalılığı doğurmaktadır.
- Kalkınma kooperatifi aracılığıyla yürütülen çalışmalarda kooperatif-üye ilişkisi istisna akdi niteliğini koruduğu sürece 4/a sigortalılığı doğmamaktadır; bu kişiler Ek Madde 5 kapsamında isteğe bağlı sigortalı olabileceklerdir.
- Sözleşmede "sigortalı sayılmaz" ibaresinin yer alması hukuken sonuç doğurmamaktadır.

6. UYGULAMA SORUNLARI VE DENETİM

A. Anlık Tespitin Sınırlılığı

Sosyal Sigorta İşlemleri Yönetmeliği'nin 103. maddesi uyarınca, fiilî tespitlere dayalı geriye dönük hizmet bildirimlerinde en fazla bir yıllık süre dikkate alınmaktadır.²⁵ Buna karşın uygulamada denetim elemanları ve kolluk kuvvetlerinin yaptığı anlık tespitler uyumsuzlukların temel kaynağını oluşturmaktadır.

Özellikle tarım ve orman işyerlerinde çokça karşılaşılan senaryo şudur: denetim anında —çoğunlukla yabancı uyruklu— işçilerin kayıtsız çalıştırıldığı saptanmakta, işverenlerden sigortalılık bildirimleri talep edilmekte, bildirim yapılmaması hâlinde re'sen işlem tesis edilmekte ve idari para cezaları uygulanmaktadır. Yargı mercileri ise yalnızca bu tür anlık tespitlere dayanan işlemleri çoğu zaman hukuka aykırı bulmaktadır.

²²Yargıtay 21. HD., 18.06.2001, E. 2001/4674, K. 2001/4855: "Bir kimsenin sigortalı sayılması için hizmet akdine göre çalışması yeterli olup ücretin ödenme biçimi sonuçta etkili değildir. Tasnif ve istif işinde çalışan ve vahidi fiyat şeklinde ücret ödemesi yapılan kimselerin hizmet akdine dayalı olarak çalıştığı Yargıtay'ın oturmuş ve yerleşmiş görüşlerindedir."

²³Yargıtay 10. HD., 20.12.2005, E. 2005/7623, K. 2005/14166

²⁴İzmir BAM 10. HD., 31.05.2019; Yargıtay 10. HD. tarafından 25.01.2021 tarihinde onaylanmıştır.

²⁵Sosyal Sigorta İşlemleri Yönetmeliği md. 103.

B. Delil Standartları

Hizmet tespit davalarında Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun benimsediği standart uygulamada yol gösterici olmaktadır: mahkemeler, iş yerinde tutulması gereken dosyalar, ücret bordroları, müfettiş raporları ve aynı dönemde çalışan diğer kişilerin tanıklıklarına başvurularak gerçek çalışma olgusunu somut ve inandırıcı biçimde ortaya koymalıdır.²⁶

Bu içtihat doğrultusunda uygulamada dikkat edilmesi gereken hususlar şunlardır:

- Anlık tespit yerine çalışmanın sürekliliğini ortaya koyacak belge temelli araştırma yapılmalıdır.
- İşçilere ait muhtarlık kayıtları, kooperatif üyeliği belgeleri ve ödeme makbuzları toplanmalıdır.
- Çalışma ilişkisinin nitelendirilmesinde salt sözleşme metnine değil; mesai düzeninin varlığına, işverenin talimat ve denetimine ve ücretin nasıl belirlendiğine bakılmalıdır.

7. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Tarım ve orman işlerinde hizmet akdiyle çalışanların sosyal güvenliği, mevzuatın çizdiği çerçeve içinde birbirine paralel iki eksen üzerine kurulmuştur: kamu idarelerinde zorunlu sigortalılık, özel sektörde ise —süresiz çalışmalar bakımından— isteğe bağlı sigortalılık. Bu temel ayrım, 506 sayılı Kanun döneminden 5510 sayılı Kanun dönemine değin varlığını korumuştur.

Vahidi fiyat meselesi, bu genel çerçeve içinde özgün ve hâlâ tartışmalı bir alan olmayı sürdürmektedir. Yargıtay içtihadı 1981'den 1997'ye, oradan 2001 ve sonrasına uzanan bir çizgide fiilî bağımlılık kriterini giderek daha ön plana çıkarmıştır. Bununla birlikte, kalkınma kooperatifi aracılığıyla yürütülen çalışmalarda yapısal kısıtlama gerekçesiyle farklı bir değerlendirme çizgisi sürmektedir. 2016 tarihli SGK Genel Yazısı bu tutumu idari düzeyde teyit etmekte; ancak 2005 tarihli Hukuk Müşavirliği görüşüyle fiilî bağımlılık kriteri bakımından tam örtüşmemektedir.

Denetim ve uyumsuzluk süreçlerinde sözleşmenin adına değil çalışmanın niteliğine; kooperatif ilişkisinde ise hem yapısal konuma hem de fiilî çalışma biçimine bakılması gerekmektedir. Bu ayrımın gözetilmesi, hem sigortalılık kararlarının sağlam temele oturtulması hem de işverenlerin gereksiz yaptırımlardan korunması açısından zorunludur.

BARİŞ ERDEM DANIŞMANLIK SOSYAL GÜVENLİK HUKUKU EKİBİ

²⁶Yargıtay HGK., 06.07.2005, E. 2005/21-60: "Bu davalarda iş yerinde tutulması gerekli dosyalar ile kurumdaki belge ve kanıtlardan yararlanılmalı, ücret bordroları getirilmeli, müfettiş raporları olup olmadığı araştırılmalı, aynı dönemde iş yerinde çalışanlar saptanmalı... gerçek çalışma olgusu somut ve inandırıcı bilgilere dayalı biçimde kanıtlanmalıdır."